

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата педагогічних наук, доцента, доцента кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Чернякової Жанни Юрїївни

на дисертацію Іщенка Анатолія Анатолійовича «Організаційно-педагогічні
засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському
просторі вищої освіти»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність теми дослідження. Актуальність теми дисертаційного дослідження Іщенка Анатолія Анатолійовича «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти» зумовлена сучасними трансформаційними процесами у сфері вищої освіти, науки та міжнародної академічної співпраці, що відбуваються в умовах європейської інтеграції та формування спільного Європейського простору вищої освіти.

У сучасних умовах міждисциплінарність набуває статусу одного з ключових принципів модернізації університетської освіти, оскільки забезпечує інтеграцію знань, розвиток інноваційного мислення, здатність до комплексного вирішення суспільних, технологічних та гуманітарних викликів. Особливої ваги ця проблема набуває в контексті реформування української вищої освіти відповідно до стандартів Європейського простору вищої освіти та імплементації принципів Болонського процесу.

Важливим чинником актуалізації дослідження є активне залучення закладів вищої освіти України до програм Європейського Союзу, насамперед Еразмус+, що виступає не лише механізмом академічної мобільності, але й інструментом інституційної трансформації університетів, розвитку міжнародних партнерств, оновлення освітніх програм та впровадження інноваційних педагогічних практик. У цьому контексті особливої наукової та практичної

значущості набуває аналіз організаційно-педагогічних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+, механізмів їх інституціоналізації та впливу на модернізацію освітнього процесу.

Актуальність дисертації посилюється також необхідністю осмислення міждисциплінарності не лише як методичного підходу, а як системоутворюючого принципу розвитку сучасного університету, що інтегрує освіту, науку, інновації та суспільну взаємодію. В умовах глобалізації, цифрової трансформації, розвитку мережових форм співпраці та зростання ролі транснаціональних освітньо-дослідницьких екосистем проблема реалізації міждисциплінарних програм набуває стратегічного значення для забезпечення конкурентоспроможності університетів і підготовки фахівців нового покоління.

Наукова актуальність дослідження визначається також недостатньою розробленістю в українській педагогічній науці питань комплексного аналізу міждисциплінарності в контексті політик ЄПВО, програм Еразмус+ та механізмів їх практичного впровадження у діяльність закладів вищої освіти України. З огляду на це дисертаційне дослідження є своєчасним, суспільно значущим і таким, що відповідає сучасним пріоритетам розвитку освітньої та наукової політики України й Європейського Союзу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Актуальність дисертаційного дослідження посилюється його відповідністю пріоритетним напрямам науково-дослідної діяльності кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, зокрема темі «Теоретичні та методичні засади інноваційного розвитку освіти у національному, європейському та глобальному контекстах» (державний реєстраційний номер 01210107883).

Тему дисертації затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 3 від 31 жовтня 2022 року) та уточнено вченою радою СумДПУ імені А. С. Макаренка (протокол №3 від 20 жовтня 2025 року).

Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. У дисертаційному дослідженні Ішенка Анатолія Анатолійовича здійснено

комплексне теоретико-аналітичне обґрунтування організаційно-педагогічних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти та отримано низку наукових результатів, що мають істотне значення для розвитку педагогічної науки і практики вищої освіти.

До найбільш істотних наукових результатів належать такі:

- уперше концептуалізовано міждисциплінарність як системоутворюючий принцип розвитку Європейського простору вищої освіти та простежено її еволюцію в документах Болонського і Зальцбургського процесів — від імпліцитної ідеї структурної модернізації університетської освіти до стратегічного нормативного орієнтира європейської освітньої та дослідницької політики;

- цілісно охарактеризовано нормативні, організаційні та змістово-процесуальні засади інституціоналізації міждисциплінарності у вищій освіті ЄС на матеріалі програмних документів ЄПВО, ЄДП та програми Еразмус+, що дало змогу обґрунтувати міждисциплінарність як інтегративну логіку модернізації освіти, науки й інновацій;

- здійснено комплексний аналіз реалізації міждисциплінарного підходу в основних напрямках програми Еразмус+ (КА1, КА2, КА3, Жан Моне), визначено специфіку моделей міждисциплінарності у кожному з них та встановлено тенденції їх розвитку на стратегічному, інституційному, програмно-змістовому й методично-процесуальному рівнях;

- уведено до наукового обігу та систематизовано значний емпіричний масив даних щодо міждисциплінарних практик Еразмус+ у 2016–2025 рр., що дозволило інтерпретувати міждисциплінарність як реальний механізм трансформації сучасного університету та формування транснаціональних освітньо-дослідницьких екосистем;

- розроблено авторську багаторівневу модель оцінювання ефективності реалізації міждисциплінарності в програмах Еразмус+, яка охоплює стратегічний, інституційний, програмно-змістовий, методично-процесуальний та результативний виміри, а також систему критеріїв та індикаторів оцінювання ефективності міждисциплінарних освітніх і науково-освітніх проєктів;

- розроблено практико-орієнтовані рекомендації для закладів вищої освіти та науково-педагогічних працівників щодо інституційного впровадження результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітній процес українських університетів, зокрема через інтеграцію проєктних результатів у освітні програми, розвиток внутрішніх механізмів поширення інновацій та формування культури міждисциплінарної співпраці;

- уточнено поняттєво-термінологічний апарат дослідження, зокрема зміст понять «міждисциплінарність», «міждисциплінарна програма Еразмус+», «організаційно-педагогічні засади міждисциплінарності» у контексті розвитку Європейського простору вищої освіти;

- набули подальшого розвитку наукові уявлення про міждисциплінарність як наднаціональний інструмент управління трансформацією університетів, що забезпечує інтеграцію освітніх, дослідницьких та інноваційних політик Європейського простору вищої освіти.

Отримані результати характеризуються науковою новизною, теоретичною обґрунтованістю та практичною значущістю, а також створюють підґрунтя для подальших досліджень проблем інтернаціоналізації, міждисциплінарності та модернізації вищої освіти в умовах європейської інтеграції.

Нові факти, одержані здобувачем. У процесі дисертаційного дослідження здобувачем отримано низку нових наукових фактів, які розширюють сучасні уявлення про реалізацію міждисциплінарності у Європейському просторі вищої освіти та функціонування програми Еразмус+ як інструменту трансформації університетської освіти.

Зокрема, здобувачем:

- встановлено, що міждисциплінарність у документах Болонського та Зальцбурзького процесів еволюціонувала від опосередковано представленого принципу інтеграції освіти і досліджень до нормативно закріпленого стратегічного орієнтира розвитку Європейського простору вищої освіти;

- виявлено, що міждисциплінарність у сучасній європейській освітній політиці функціонує не лише як педагогічний або методологічний підхід, а як

інституційний механізм організації університету, досліджень, інноваційної діяльності та міжнародної співпраці;

- доведено, що програма Еразмус+ трансформувалася від переважно мобільнісного інструменту академічної співпраці до комплексної системи підтримки міждисциплінарних освітньо-дослідницьких екосистем;

- встановлено специфіку реалізації міждисциплінарності в різних напрямках програми Еразмус+: у КА1 – як інструменту розширення індивідуального освітнього досвіду, у КА2 – як засобу створення інноваційних освітніх моделей, у КА3 – як аналітико-політичного механізму формування освітньої політики, у напрямі Жан Моне – як інтегративної основи європейських студій;

- виявлено тенденцію переходу міждисциплінарності від локальних освітніх практик до багаторівневого системного принципу функціонування сучасних університетів у межах ЄПВО;

- встановлено, що реалізація міждисциплінарних програм Еразмус+ сприяє трансформації організаційних структур університетів, розвитку мережеских форм співпраці, оновленню освітніх програм та впровадженню гнучких моделей навчання;

- уперше систематизовано емпіричний матеріал щодо міждисциплінарних практик Еразмус+ у 2016–2025 роках та визначено основні тенденції їх розвитку на стратегічному, інституційному, програмно-змістовому і методично-процесуальному рівнях;

- виявлено взаємозв'язок між рівнем інституціоналізації міждисциплінарності та ефективністю міжнародних освітньо-дослідницьких партнерств у межах програми Еразмус+;

- встановлено, що інтеграція результатів міждисциплінарних проєктів Еразмус+ в освітній процес закладів вищої освіти України потребує не лише адаптації освітніх програм, а й формування внутрішньої культури міждисциплінарної взаємодії та механізмів підтримки інновацій.

Одержані здобувачем А. А. Іщенко нові факти мають істотне значення для подальшого розвитку теорії та практики інтернаціоналізації вищої освіти,

модернізації університетів та впровадження міждисциплінарних підходів у системі вищої освіти України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні Ішенка Анатолія Анатолійовича, є достатньо високим і відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії.

Обґрунтованість результатів дослідження забезпечується чітко визначеними методологічними засадами, логічною послідовністю наукового пошуку та комплексним характером проведеного аналізу. Автором використано взаємопов'язану систему загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, адекватних меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження, зокрема історико-генетичний, порівняльно-історичний, структурно-функціональний, контент-аналіз, дискурс-аналіз, типологізацію та метод структурно-логічної реконструкції.

Теоретичні положення дисертації ґрунтуються на системному аналізі значного масиву вітчизняних і зарубіжних джерел, міжнародних нормативних документів, матеріалів Болонського та Зальцбурзького процесів, документів Європейського Союзу, Європейського простору вищої освіти, а також програмних матеріалів Еразмус+. Це дозволило авторові забезпечити належний рівень наукової аргументації та комплексно розкрити досліджувану проблему.

Достовірність отриманих результатів підтверджується логічною узгодженістю наукових положень, послідовністю викладу матеріалу, відповідністю висновків поставленим завданням дослідження та їх безпосереднім зв'язком із результатами проведеного аналізу. Висновки дисертації мають системний характер, є достатньо повними й переконливими.

Практична значущість і достовірність результатів підтверджуються апробацією основних положень дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах, а також відображенням результатів у наукових публікаціях автора. Розроблені рекомендації мають практико-орієнтований характер і можуть бути використані у діяльності закладів

вищої освіти України в контексті розвитку міждисциплінарних освітніх практик та реалізації програм Еразмус+.

Отже, наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, є належно обґрунтованими, достовірними та такими, що мають теоретичну і практичну цінність.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях.

Основні наукові положення та результати дисертаційного дослідження знайшли відображення у 13 наукових публікаціях автора, з яких 12 виконано одноосібно, зокрема: 3 статті опубліковано у фахових наукових виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях, 8 публікацій становлять матеріали науково-практичних конференцій та інших апробаційних заходів.

Варто підкреслити, що наукові праці автора репрезентують основні напрями й ключові результати проведеного дослідження, що свідчить про цілісність, системність та послідовність наукового пошуку. Зміст публікацій корелює з концептуальними положеннями дисертації, її висновками та отриманими результатами.

Опубліковані праці відповідають установленим вимогам щодо апробації результатів дисертаційних досліджень, забезпечують належний рівень висвітлення наукових здобутків автора та підтверджують їх достовірність і практичну значущість.

Отже, результати дисертаційного дослідження достатньо повно, послідовно та всебічно представлені у наукових публікаціях автора, що засвідчує належний рівень апробації, наукової новизни та обґрунтованості проведеного дослідження.

Значення для науки і практики отриманих результатів. Здійснений автором аналіз генези міждисциплінарного підходу та особливостей реалізації його ідей у сучасному освітньому просторі створює можливості для впровадження інноваційних підходів у діяльність закладів вищої освіти України та зарубіжних країн, а також може бути корисним під час підготовки та реалізації грантових заявок у межах програми Еразмус+.

Матеріали дисертації можуть бути використані у процесі викладання навчальних дисциплін історико-педагогічного та порівняльно-педагогічного спрямування для студентів, магістрантів, аспірантів педагогічних закладів вищої освіти.

Одержані результати також сприяють розширенню подальших наукових досліджень у галузі педагогіки вищої школи, порівняльної педагогіки, інтернаціоналізації освіти та розвитку міждисциплінарних підходів у системі вищої освіти.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практику роботи Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 542 від 09.03.2026 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 962/0151/02 від 12.03.2026 р.), Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 21-н від 12.03.2026 р.).

Оцінка змісту та завершеності дисертації. Дисертаційне дослідження Іщенко Анатолія Анатолійовича характеризується цілісністю, внутрішньою логічною узгодженістю та структурною завершеністю. Зміст роботи відповідає заявленій темі, меті та завданням дослідження, що дозволяє розглядати її як завершене наукове дослідження.

Структура дисертації є чітко продуманою та відображає послідовність наукового пошуку: від теоретико-методологічного обґрунтування проблеми до аналізу нормативно-організаційних засад реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ та узагальнення отриманих результатів. Такий підхід забезпечує логічний перехід від загальнотеоретичних положень до прикладних висновків і рекомендацій.

Зміст дисертації є достатньо повним і ґрунтовним, охоплює ключові аспекти досліджуваної проблематики, зокрема концептуалізацію міждисциплінарності, аналіз європейських освітніх політик, особливості реалізації програм Еразмус+ та механізми інституційного впровадження міждисциплінарних підходів у вищій освіті.

Отримані результати логічно впливають із проведеного аналізу, узгоджуються між собою та відображають досягнення поставленої мети і виконання визначених завдань дослідження. Висновки дисертації є обґрунтованими, системними та такими, що узагальнюють основні наукові положення роботи.

У цілому дисертація має завершений характер, відповідає вимогам до наукових досліджень освітньо-наукового рівня доктора філософії.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. Позитивно оцінюючи загальний рівень виконаного дисертаційного дослідження, доцільно висловити окремі зауваження та міркування, що мають переважно дискусійний характер і не зменшують його наукової значущості.

1. У роботі рекомендації адресовано науково-педагогічним працівникам і ЗВО. Однак ці дві групи мають різні можливості впливу: викладач може змінювати курс або методику, тоді як університет може змінювати освітню програму, нормативні документи, систему якості, стратегію інтернаціоналізації. Чи не варто було б чіткіше розділити рекомендації за рівнями: викладач, кафедра, гарант освітньої програми, факультет, університет? Доцільно було б структурувати рекомендації у форматі «рівень – дія – очікуваний результат».

2. У дисертації подано і систему критеріїв оцінювання, і рекомендації для впровадження результатів проєктів. Однак можна було б ще чіткіше показати, як саме критерії «переходять» у рекомендації. Чи кожен критерій оцінювання має відповідний блок рекомендацій? Було б корисно подати матрицю: критерій – виявлена проблема – рекомендована дія – очікуваний результат.

3. Висновки до розділів загалом відображають зміст проведеного аналізу. Водночас у деяких місцях вони могли б бути більш синтетичними, тобто не лише повторювати основний зміст, а чіткіше показувати приріст наукового результату після кожного розділу. Який головний науковий результат кожного розділу Ви могли б сформулювати одним реченням? Корисно було б у висновках до розділів чітко розмежовувати: що встановлено, що уточнено, що класифіковано, що обґрунтовано, що розроблено.

Водночас наведені зауваження та побажання носять рекомендаційний характер і можуть бути враховані в подальших наукових розвідках, не знижуючи загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність кваліфікаційної наукової праці чинним вимогам. Результати дисертаційного дослідження свідчать про ефективне виконання поставлених завдань, а ключові положення роботи вирізняються науковою новизною та пройшли належну апробацію. Зміст і методичне наповнення дослідження повною мірою відповідають спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки».

Узагальнення наведеного дозволяє дійти висновку, що дисертація Іщенко Анатолія Анатолійовича «Організаційно-педагогічні засади реалізації міждисциплінарних програм Еразмус+ у Європейському просторі вищої освіти» є самостійною, завершеною науковою працею, яка відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення развої спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Відповідно, автор дисертації Іщенко Анатолій Анатолійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки» галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка».

Рецензент:

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка

Жанна ЧЕРНЯКОВА

Підпис Чернякової Ж.
засвідчує
провідний фахівець
Сергій С. Соловйов
"15" 05 2026 р.